

Tak stworzoną całość trzeba było jeszcze uzupełnić informacją o międzynarodowej współpracy gmin przygranicznych, pióra Adriany Żelazo, sekretarza wspomnianej konferencji i współredaktora tomu. Opracowanie to oparte jest m.in. na informacji zebranej dla Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych w pięciuset organach i urzędach samorządu gminnego, także na terenach pogranicza.

W rezultacie otrzymaliśmy (a) zbiór raportów o stanie badań nad pograniczami, pozwalających wyrobić sobie pogląd zarówno na ich stan, jak i na społeczne kryteria oceny tego stanu, przy czym są to zarówno opracowania poświęcone określonym pograniczom, jak i prace przedmiotowo inaczej zakrojone; (b) ilustrację rozmaitych sposobów pojmowania i postulowania treści polityki zagranicznej; (c) przegląd stanowisk w sprawie związku pomiędzy badanymi procesami zachodzącymi na pograniczu a rozmaitymi podejściami do polityki zagranicznej.

Zebrane tu opracowania (1) więcej nam mówią o pograniczach (a nieraz uogólniająco o pograniczu) niż o polityce zagranicznej, ponieważ (a) punktem wyjścia do rozważań były badania nad pograniczami, a jednocześnie (b) badania nad pograniczami lepiej są skonceptualizowane na poziomie czynników postrzeganych jako lokalne; (2) w znacznej części wiążą się z tym zakresem polityki państwa, który nie ma bezpośredniego odniesienia do żadnego adresata polityki zagranicznej; (3) stwierdzenia dotyczące procesów zachodzących w skali państwa są raczej hipotezami i zachętą do testowania ich na empiriach odnoszących się zarówno do pogranicza, jak do polityki zagranicznej.

Aczkolwiek tomem niniejszym Polski Instytut Spraw Międzynarodowych już teraz przyczynia się do rozwijania refleksji u polityków i urzędników oraz badaczy, studentów i dziennikarzy, na uogólnienie za wcześnie. Trzeba będzie zrobić jeszcze jeden krok, obierając za punkt wyjścia politykę zagraniczną, poszerzając krąg autorów i wzbogacając źródła informacji, szykując kolejny zbiór studiów, dążąc do syntezy. Pełniej wtedy uchwycimy badaną relację pogranicza i polityki zagranicznej w okresie stabilizowania się nowego ustroju i zakotwiczenia się Polski w nowej konstelacji geostrategicznej.